

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.43:330.34(477.8)

Ф.А. ВАЖИНСЬКИЙ,

к. е. н., старший науковий співробітник

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долішнього НАН України»

Пріоритети розвитку сільських територій Західного регіону України

Головним шляхом реалізації пріоритетних напрямів розвитку сільського господарства і села в цілому об'єктивно може бути зрівноважений розвиток сільських територій, що дозволяє в комплексі вирішити проблеми економічного, екологічного і соціального характеру, наявність яких є наслідком дії великої сукупності чинників – об'єктивних, об'єктивно-суб'єктивних, суб'єктивних. У статті розглянуто пріоритети в регіональній політиці економічного розвитку сільських територій, наведені заходи ефективної аграрної політики, визначено основні фактори, що обмежують конкурентоспроможність аграрного сектора економіки.

Ключові слова: сільські території, диверсифікація, реструктуризація сільського господарства, кооперація, конкурентоспроможність, інвестиційний потенціал, інновації, ефективність.

Ф.А. ВАЖИНСКИЙ,

к. э. н., старший научный сотрудник

ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины»

Приоритеты развития сельских территорий Западного региона Украины

Главным путем реализации приоритетных направлений развития сельского хозяйства и села в целом объективно может быть уравновешенное развитие сельских территорий, позволяющее в комплексе решить проблемы экономического, экологического и социального характера, наличие которых является следствием действия большой совокупности факторов – объективных, объективно-субъективных, субъективных. В статье рассмотрены приоритеты в региональной политике экономического развития сельских территорий, приведены меры эффективной аграрной политики, определены основные факторы, ограничивающие конкурентоспособность аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: сельские территории, диверсификация, реструктуризация сельского хозяйства, кооперація, конкурентоспособность, инвестиционный потенциал, инновации, эффективность.

Priorities for the development of rural areas in the Western region of Ukraine

The main way of implementing the priority directions of development of agriculture and the village as a whole can objectively be balanced development of rural territories, which allows to solve in a complex problems of economic, ecological and social nature, the presence of which is the result of the action of a large set of factors – objective, objectively subjective, subjective. The paper considers the priorities in the regional policy of economic development of rural areas, sets out measures of effective agricultural policy, identifies the main factors limiting the competitiveness of the agrarian sector of the economy.

Keywords: rural areas, diversification, agricultural restructuring, cooperation, competitiveness, investment potential, innovation, efficiency.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного сектора економіки є одним з основних чинників стабілізації соціально-економічних відносин як у регіонах, так і в країні загалом. Сьогодні проблеми регіонального розвитку набули особливої ваги. Відповідно до вимог стандартів ЄС одним із пріоритетних напрямів розвитку України стає підвищення ефективності сільського господарства як основного чинника розвитку сільських територій. Оскільки сільськогосподарське виробництво й надалі залишається основною сферою діяльності на селі, закономірним є зростаючий інтерес учених-економістів до проблем розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті вирішення проблеми ефективного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження проблем розвитку сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: А.Н. Антіпов, В.М. Баутін, А.М. Лавров, В.В. Лазовський, А.Ф. Мельник, О.М. Онищенко, М.К. Орлатий, В.П. Рябоконь, П.Т. Саблук, Н.В. Чепурних, І.Г. Шаяхметов, В.В. Юрчишин та низка інших. Однак, сучасні умови невідповідності економічної, соціальної та екологічної сфер життя на селі диктують необхідність вивчення умов і обґрутування шляхів зрівноваженого розвитку сільських територій на основі комплексного підходу до вирішення цієї проблеми з урахуванням наявності процесів зростання на селі ролі селянина як господаря, власника землі й засобів виробництва і тому потребують подальших досліджень.

Мета статті – визначити пріоритети розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні українське село перебуває у стадії трансформації, яка зумовлена розвитком нових технологій в сільськогосподарському виробництві та структурними змінами в економіці України. На даний момент, одними з найбільш гострих проблем села є працевлаштування сільських мешканців, стимулювання розвитку малого бізнесу в сільській місцевості та підвищення якості життя сільських жителів [5]. Окрім того, село протягом останнього десятиріччя потерпає від нерозвиненої інфраструктури. Так, у багатьох селах відсутні або недостатньо функціонують дитячі садочки, середні школи та клуби або інші осередки культури. Далеко не в усіх населених пунктах є свої лікарні та служби швидкої допомоги. Більше того, більшість сіл не мають централізованих систем водопостачання та водовідведення, системи газопостачання.

Стійкий економічний розвиток сільських територій повинен бути пріоритетним в регіональній політиці, цілі якої включають в себе наступне:

- підтримка структурної перебудови та розвиток відсталих сільських територій;
- боротьба з довгостроковим безробіттям;
- адаптація та модернізація системи освіти та зайнятості;
- широка участь населення – в максимальній мірі використовуються знання, досвід і уявлення населення про найбільш ефективні шляхи забезпечення зайнятості та збільшення доходів, враховуються особливості економічної та соціальної поведінки різних соціальних груп, забезпечується збалансованість їх інтересів;
- використання місцевих ресурсів – перш за все за рахунок мобілізації місцевих фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, що має

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

першочергове значення для створення стійких механізмів забезпечення зайнятості та доходів;

- допомога по адаптації молоді в трудову діяльність;
- модернізація і розвиток обслуговуючих сільське господарство підприємств (заготівля, переробка, збут продукції сільського та лісового господарства);
- розвиток сільських територій.

Основою ефективної аграрної політики є реалізація наступної низки заходів:

- диверсифікація сільськогосподарського виробництва – розширення спектру виробленої продукції і збільшення видів представлених послуг;
- реструктуризація сільського господарства. основними напрямками структурної перебудови аграрної економіки являється: удосконалення земельних відносин, покращення сільськогосподарської кон'юнктури, передача землі і ліквідного майна в руки ефективних власників та користувачів, ринкова інтеграція підприємств малого та середнього бізнесу, орієнтування та субсидування сільськогосподарських виробників на вироблення високоякісної продукції;
- фермерські господарства, а також інші форми середнього і малого бізнесу в аграрному секторі не перетворилися на рушійну силу, якою можна було б нехтувати в умовах ринкової економіки. Як правило, низький рівень спеціалізації існуючих господарств є перешкодою для ефективного виробництва. Сільськогосподарські підприємства займаються рослинництвом і тваринництвом, виробляючи при цьому 10–20 найменувань продукції. фермери країн ЄС обмежуються лише 2–3 видами сільськогосподарської продукції;
- необхідно створити ефективнішу та простішу систему збути та ін. Для гарантування ефективного збути слід враховувати проблеми транспортного забезпечення і його відповідності європейським стандартам, надійності зберігання продуктів, що швидко псуються, з мінімальними втратами, поліпшення сортування продукції, розвитку мережі комунікації для звиклої циркуляції інформації про стан ринку.

– настав час звернути увагу на відродження сільськогосподарської кооперації, за відсутності якої українському селу буде важко досягти європейських стандартів і стати конкурентоспроможним у ЄС;

– роль держави полягає у стимулуванні національних аграрних виробників у напрямі підвищення продуктивності виробництва і особливо на тих

підприємствах, де дотримуються певних стандартів якості та охорони навколошнього середовища;

- при цьому досягнення високої конкурентоспроможності є засобом підвищення інвестиційного потенціалу та інвестиційної привабливості, досягнення зростання рівня життя і матеріально-го добробуту, тобто інструментом для вирішення завдань розвитку сільських територій, а також забезпечення продовольчої безпеки.

Основними факторами, що обмежують конкурентоспроможність аграрного сектора економіки, є:

- штучне стримування цін на продукцію з метою забезпечення доступності продовольства, що приводить до недоотримання доходів сільгospвиробниками і негативно впливає на їх виробничу, інвестиційну та інноваційну активність;
- штучне підтримання господарської діяльності низько ефективних підприємств;
- відсутність довгострокових програм стимулювання збути і споживання сільгospпродукції на внутрішньому ринку;
- низька динаміка інноваційного розвитку, включаючи впровадження досягнень біотехнологій. Існуюча технологічна політика поки що забезпечує зростання врожайності, але через найближчі 5–6 років імовірна її стагнація або спад;
- неврегульованість низки законодавчих питань, прагненні зберегти адміністративні функції та бар'єри для бізнесу, розходження в законодавчій базі з регулюванням сільгospдіяльності в країнах Митного союзу та ін.;
- стабілізація та розвиток соціальної сфери на селі. В системі соціального захисту пріоритетними групами населення являються пенсіонери, інваліди та діти. На базі соціальної політики в сільській місцевості пропонується розвиток таких напрямів, як підвищення зайнятості та створення додаткових джерел доходу, підтримка соціальної та інженерної інфраструктури на селі, здійснення програм по зменшенню відтоку найбільш активних прошарків сільського населення;
- інституційні перетворення, які впливають на розвиток сільської економічної системи. Це організації, що сприяють ефективній роботі приватних та державних структур, наприклад – центри розвитку. Створюються інституційні структури, які базуються на утворенні фінансових інструментів для підтримки малих та середніх підприємств та сільськогосподарських виробників (фонди підтримки малого та середнього бізнесу);

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

- недоцільно і далі підтримувати неефективні, неконкурентоспроможні форми господарювання за рахунок споживачів (населення) і бюджету – держава покликана стимулювати ліквідацію і поглинання неефективних виробництв, доповнюючи ці заходи створенням альтернативної зайнятості в зонах їх діяльності;
- забезпечення доступу до кредитних коштів для закупівлі необхідних ресурсів, з урахуванням наявної у позичальника виробничої бази та ефективності її використання;
- реальне стимулювання збуту сільськогосподарської продукції вимагає відомви держави від будь-яких (тарифних і нетарифних) обмежень закупівельних цін;
- створення потенціалу для майбутнього – розвиток наукових досліджень, тематика яких повинна бути вироблена спільно з бізнесом, що підтверджує його готовність до впровадження, при цьому необхідно створювати дослідні центри в рамках кластерів (участь держави полягає у створенні їх матеріальної бази, а виконання робіт має вестися тимчасовими колективами на умовах гранту).

Сільські території потребують припліву прямих іноземних інвестицій, що викликало, в першу чергу, обмеженими через кризу можливостями державного бюджету та приватних інвесторів, а також великим ступенем зносу наявного устаткування [3]. У сільську місцевість повинно йти інвестування грошових коштів не тільки з боку держави (держава не може постійно фінансувати сільські території безоплатно), але і з боку іноземців та місцевого бізнесу, підприємців, що, в кінцевому підсумку, дозволило б вирішити основні проблеми сільських територій і дозволило б подальший ефективний розвиток сільської місцевості.

Оцінюючи інвестиційну привабливість для ефективного залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки слід наголосити на тому, що залишаються невирішеними питання інформованості іноземних інвесторів щодо можливості вкладати свої кошти, приватизації підприємств державної та комунальної власності, а також не практикуються ділові форми роботи з іноземними інвесторами – бізнес-форуми, «круглі столи», виставки найкращих регіональних проектів.

Рівень інвестиційної привабливості з погляду вкладання інвестицій у сільське господарство є низьким. Для його підвищення потрібно досягнути збільшення показників економічного та соціально-

го розвитку села, трудового потенціалу, нарощувати обсяги наукових та науково-технічних робіт, а також знижувати рівень інвестиційних ризиків.

Існує необхідність формування ринкових стимулів для впровадження інновацій та збільшення ефективності застосування існуючого науково-технічного потенціалу. Інноваційний розвиток сільських територій дозволить сформувати науково-інноваційну систему підтримки аграрного комплексу, яка дозволяє вивести розвиток аграрної економіки на новий технологічний рівень.

Для вирішення проблем села потрібна реалістична стратегія розвитку сільських територій, яка повинна поєднувати існуючий український досвід та досвід країн, що є членами Європейського Союзу.

В Україні сьогодні мало досвіду щодо розвитку сільських територій, як, наприклад, у Німеччині, Литві, Латвії, Польщі. Більш того, в Західній Європі, Канаді і США ще в 60–70-х роках минулого століття започатковані проекти технічного співробітництва у сфері комплексного розвитку сільських територій, фінансування яких забезпечувалось Європейським Союзом, Світовим Банком, регіональними банками розвитку та ін. Сьогодні продовжується вирішення проблем сільської місцевості, проте з визначеними напрямами розвитку сільських територій і політики щодо їх втілення.

Слід зазначити, що зовнішні і внутрішні умови соціально-економічного розвитку місцевості постійно змінюються, особливо в умовах реформування системи самоуправління і виходу з кризи сільських територій. Тому стратегічний план повинен постійно доповнюватись, доцільно це здійснювати один раз на рік на місцевому рівні і не частіше як один раз на два роки – на регіональному. Реалізація стратегії розвитку конкретної сільської території повинна передбачати: 1. Економічний розвиток сільськогосподарських підприємств. 2. Розвиток соціальної інфраструктури села. 3. Підвищення рівня зайнятості сільського населення. 4. Виховання і розвиток сільської молоді. 5. Збереження довкілля і виробництво екологічно чистої продукції.

Стратегія зрівноваженого розвитку сільських територій передбачає:

Розвиток сільської місцевості (розвиток сільських поселень, розвиток сфери побутового обслуговування сільського населення, розвиток сільської громади, розвиток української культури та духовності, розвиток дорадництва в сільській місцевості);

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розвиток підприємництва на селі (сприятлива податкова політика, розвиток інфраструктури аграрного ринку, підвищення ефективності сільського господарства, покращення інвестиційного клімату сільських територій, формування механізму кредитного забезпечення, сприяння розвитку несільськогосподарських видів діяльності);

Екологічна безпека (розвиток гірських територій, збереження та примноження біоресурсів, раціональне використання природних ресурсів, впровадження новітніх технологій, досягнень науки й техніки, вдосконалення системи землекористування, розвиток рекреаційного та туристичного потенціалу сільських територій).

Прийняття стратегії знівелює негативні чинники і тенденції соціально-економічного розвитку сільських територій, що буде спрямовуватись насамперед на вирішення проблеми підвищення економічної ефективності господарювання.

Висновки

Здійснена в ході недостатньо науково-обґрунтованого реформування сільського господарства реорганізація сільськогосподарських підприємств, що зумовила практично повну ліквідацію її крупних форм, спричинила деградацію соціальної інфраструктури села і, відповідно, погіршення умов проживання на сільських територіях та рівня життя сільського населення, внаслідок чого зросли масштаби його масової міграції у пошуках заробітків в інші регіони країни та за кордон. Масовий виїзд робочої сили із села загострив соціально-демографічну ситуацію і значно порушив баланс життєвих пріоритетів на сільських територіях.

Виправити ситуацію можливо тільки за рахунок розвитку у сільських територіях крупних сільськогосподарських підприємств, яких на сьогодні є ще явно недостатньо, а рівень ефективності їх господарювання настільки низький, що не дозволяє їм займатись вирішенням проблем розвитку соціальної інфраструктури села і, тим більше, питаннями екології навколошнього середовища сільських територій, які, зрештою, чисто об'єктивно завжди залишались у прерогативі держави.

Основою формування перспективи села України повинна бути оптимізація пріоритетних напрямів зрівноваженого розвитку сільських територій в умовах подальшого реформування аграрної економіки на базі вдосконалення організаційно-правових форм господарювання та системи економічних взаємовідносин у цій сфері, усестороннього врахування різnobічних інтересів селянства, диверсифікації підприємницької діяльності на селі та надання сільськогосподарському виробництву багатофункціонального характеру при збереженні екологічно чистого сільського довкілля і розвитку соціальної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф.А. Антикризове фінансове управління як економічна система / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук–техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України, 2010. – Вип. 20.3. – С. 127–132.
2. Важинський Ф.А. Диверсифікація та кооперація розвитку сільських територій регіону / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук, О.С. Молнар // Науковий вісник Ужгородського університету : зб. наук. праць. – Сер.: Економіка. – 2011. – Спецвип. 33, ч. 3. – С. 125–129.
3. Войнаренко М. Економічна конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість України / М. Войнаренко, О. Фурманюк // Економіст. – 2006. – №12. – С. 25–27.
4. Долішній І.М. Мотивація персоналу як об'єкт управління на підприємстві / І.М. Долішній, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5. – С. 211–216.
5. Завадський Й.С. Управління сільськогосподарським виробництвом у системі АПК: підручник / Й.С. Завадський. – К.: Вища школа, 1992. – 367 с.
6. Молнар О.С. Функції та структура туристично-рекреаційного комплексу регіону / О.С. Молнар, В.В. Сержанов, Ф.А. Важинський // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 26. – С. 30–36.
7. Черторижський В.М. Кластерна модель організації туристичної діяльності – чинник виходу та закріплення туристичних фірм на зовнішніх ринках / В.М. Черторижський, А.В. Колодійчук // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.–техн. праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 76–81.